

KÜLÖNNYOMAT
a
NYELV- ÉS IRODALOMTUDOMÁNYI KÖZLEMÉNYEK
XXI. évf. 2. számából

Bentley's 'Lendok' ... 202 - 205

LEVELTÁRI ADALÉKOK BESZTERCE XVI. SZÁZADI ZENEI ÉLETÉHEZ

Beszterce a XVI. század folyamán viszonylag jelentős helyet foglalt el az erdélyi gazdaság-politikai és művelődési életben. A szomszéd városokkal (Kolozsvár, Gyulafehérvár, Brassó, Szeben, Medgyes) kiépített kapcsolatok mellett élénk szálak fűzték Moldvához (Iasi, Suceava), valamint a lengyel városokhoz, elsősorban Lemberghez (Lwów) és Krakóhoz (Kraków).¹ A város fejlett kereskedelmi élete, külföldi piacokra is termelői ipara serkentőleg hatott a művelődési életre is.² Gromo kapitány feljegyzése szerint a XVI. századi Beszterce gazdag, szép, népes város volt, melyet akkori viszonylatban figyelemre méltó erődtékek védték, 13 toronyának őrzetét 14 céh látta el.³ Területén iskola működött, 6 temploma, 3 kolostora, 1572-ben pedig könyveskereskedése is volt.⁴ Korabeli feljegyzések a város alkalmazottai között festőről, szobrászról is említést tesznek.⁵ A mesteremberek között akadtak a különböző hangszerek javításához is értők; jellemző például, hogy János Zsigmond hordozható orgonáját, Báthory István pedig regalia mellett virginálját is Gyulafehérvárról ide küldötte javításra.⁶ A város alkalmazottai között, a kor szokásához híven, ott találjuk az orgonistát, a trombitásokat, dobosokat, kürtösöket. Ez utóbbiakat szükség esetén a katonai alakulatokban is felhasználták s fizetésük magasabb volt a gyalogosokénál, sőt, néha a lovaskónál is. A pénzbeli járandóságot ún. naturaliak (ruha, élelem, lakás) egészítették ki.⁷

A következő sorokban néhány ismeretlen leveltári adattal járunk hozzá Beszterce XVI. századi zenei életének megismeréséhez.

A város zeneisék jó hírnévnek örvendettek, ezért történt meg, hogy több alkalommal is kölcsönkérték a városi tanácstól egyik-másik muzsikust, esetleg hangszerestől. Aclj Simon, a csicsói körzet tisztartója 1569 februárjában meghívta a tanácsot esküvőjére, egyúttal trombitást is kér kölcsön. Pistaki Lukács kolozsvári lakos a városban készített szánján vitette Beszterce környéki birtokára a város lantosát és virginálistáját. Olasz András Szebenbe hívta meg a tanácsot saját lakodalomra, egyben 2 trombitást is kért erre ez alkalomra. Keresztury Zsigmond Báthory Zsigmondnak és vendégeinek szorakoztatására vette igénybe a város jövővű hangszeresét (sajnos nem nevezi meg sem őt, sem hangszerét).⁸

Báthory István muzsikusanak öröksége ügyében fordult a városhoz. Sipos János a temesvári táborból sürgette két társa révén az őt megillető ruhát.⁹

A besztercei orgona építésével kapcsolatos részletekre világít rá Stenczel Péter levele. Két mozzanatra érdemes külön figyelni: a város a lengyel orgonaépítők felé tájékozódott s említ két régebbi orgonát, melyek anyagát felhasználhatták az új hangszer építésénél.¹⁰ Leidens Jakob lengyel orgonaépítő 1570-ben fejezte be a

¹ Daco-Viciu, C. — Pascu, St. — Chereșteșu, V. — Morariu, T., *Din istoria Transilvaniei*, Buc., 1960, I, 115–6; Goldenberg, S., *Contribuție la istoria Bistriței și a Văii Rodnei la începutul secolului al XVI-lea*, Sibiu, 1960, Seria IV, Fasc. 1, 1960, Historia 59–60.

² Teutsch, G. T., *Zur Geschichte von Bistritz*, Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde, Neue Folge, IV/1839, 269.

³ Wittstock, H., *Bistritz in der Mitte des sechzehnten Jahrhunderts*, Magazin, Neue Folge II/1861, 131.

⁴ Veress Endre, *Báthory István kapcsolatai Besztercevel*, ErdMúz. XLVIII/1943, Wittstock i.m. 139.

⁵ Kramer, F., *Bistritz um die Mitte des 16. Jahrhunderts*, Archiv des Vereins..., XXI/1887, 34.

⁶ János Zsigmond levele 1569. május 17-i keltezéssel: „[...] Misimus in ciuitatem n[ost]ra[m] Bistritien[s]is per circumspectum Mag[ist]rum Jacobum Letum quoddam Regale nostrum instrumentum musicale, ut dicitur quos in se habet bidem reparat et reedificat. Mandamus itaque vobis firmiter, ut quamprimum dictus Jacobus Letus prescriptum instrumentum Regale repareret, statim citra ulla[m] iultram] moram diligenti cura, nobis remitti facere debeatis.” (Blt. 1569. 33. sz.). — Báthory István írta Kolozsvárról, 1572. jún. 16-án: „Serie praestatum vobis Iunioribus, ut illa instrumenta virginalia, quae pridem deficiens[is] gratia ad vos, transmissimus per vestrum hominem certum et fidedignum nobis quam primum remittere velitis. Secus non faciebis.” (Veress Endre: *Báthory István... levelezése*, Kvár, 1944, I, 207). — „Accepimus Preterea mandatum Illustrissimi principis de Virginibus et Regalibus Instrumentis Musice Albaj[is] quae ante organiste Nos[tr]e in parva [i]i] dederat, remittere ea itaque remisit ac de 3 l. 50 d.” (Blt. 1572. 104. sz. 6. Ezt az adatot Jakó Zsigmond professornak köszönjük, az Allami Levéltár kolozsvári fiókja vezetőségének az anyag rendelkezésünkre való bocsátását, Kiss András levéltárosnak a levelek ellenőrzésében nyújtott segítségét).

⁷ Wittstock i.m. 166–7; Kramer i.m. 40, 56.

⁸ Blt. 1569. 11. sz., 1579. 10. sz., 1591. 4. sz. Ez német nyelvű levél, ide vonatkozó szövege: „Dann mir auch einzijs gep[er]cht haben vnd begeren nur 2. trometer dir zusammen blasen.”; 1596. 4. sz. Lásd a 2., 4., 5. levelet is közlésben.

⁹ Blt. 1570. 64. sz., illetőleg a 3. levél e közlésben, valamint Blt. 1596. 66. sz., s a 6. levélrészlet e közlésben.

város új orgonáját. Ezt megelőzően Bartolomeus Süßmilch, szebeni orgonista ajánlkozott az állás betöltésére. Fizetésül 50 aranyforintot, 8 mérő búzát, 20 szekér fát, 2 hordó bort s megfelelő lakást kért. A város választását nem ismerjük, de úgy látszik a tanács teljesítette kérését (legalábbis lényeges módosítás nélkül), mert második levelében megköszönte a bírónak az orgonista állás elnyerésében nyújtott segítségét s bejelentette érkezését.¹¹

A század végén, 1582-ben, Andreas Rempfer, feltehetően besztercei diák, az Odera melletti Frankfurtban tartózkodott tanulmányúton. Németnyelvű levelében ismertette Gregor Lange (Hieronymus) nevelői eredményeit és zeneszerzői érdemeit. Az európai hírű Orlandus Lassushoz hasonlította, majd azt javasolta, hogy a besztercei tanács hívja meg Langet Besztercebe, mert ez nemcsak az ifjúság zenei nevelését, hanem általában a zenei életet is kedvezően befolyásolná.¹² Erre azonban nem került sor, Lange Boroszlóba (Wrocławba) ment át s ott is halt meg három év múlva.¹³

Ebből az időszakból való még Veres György levele, melyben egy jobbágy védelmezőjeként fellépett hegedűs számára kért elcégét.¹⁴

Lássuk ezek után a szóban forgó leveleket, illetőleg levélrészleteket.

I.

Stenczel Péter levele a besztercei bíróhoz

(Besztercei levéltár = Blt. 1568. 11. sz.)

Szolgalatomnak utánna tiztelendo Vram ammikeppen kegelmetek Ennekem zolt az organos felol am oda külltok kegelmetekhez. Az tanatz az kegelmetek leulit meg/betzilte //emmy ellent nem tartottak benne. Iol lehet ez vttal nag' törökede/jel vjtóm en magat az organa/t rea. Noha annak elotte eröme/t monda hog' meg'en az oka ez. [!] Az könyües Petterrel /embe löt wollt es tanatzyottit kerö wollt tüle myerth hog' hallotta hog' az zent hazat tinalta es keblittete kegelmeteknel. Az eleg'et /zolt neki kyt nóm kellett uolna zolny, merth tugia k[e]g[e]lme[t]ek az eü nielwe nem yo. En myerth hog' tudom hog' wollt es mynt wollt. meg' montam az organasnak. Eleget es zoltam neki hog' femmit az Pitter bebidivel ne gondollon, meg'beziillóm wigirül wigere mynt es hog' wollt, mind az altal oston nem gondolt wile, az en bebidemnek o/ztan tobbet hit hog' nem az eüwnek, azert k[e]g[e]lme[t]ek //emmyt abbol rea ne izenien myerth hog' gonoz emb[er], mordalljagal meg' colhetne.

Az meg'tter bizony yo probalt me/ter, lattam az eü myieth eg' warosba, organat kit tinalt, myerth hog' kegelmeteknek ket organatul maradt //upok [!], bizony ollat tinal egiet belpe, tziak kegelmetek ne zannia meg' fizetny. Czizak ollian [nem?] lehet az ege' orzgba, es anny'nemüth fel tinal. Az Vr i/jten tartzia meg' k[e]g[e]lme[t]ek mynt fejenkent myndenkor zolgalny kes' ti/tok kegelmeteknek. Loeba kollt 1568 e/tenidjben karazon vtan meg' hetbe

/tenczel Petter.

Címzés: Ez leuel ada/sek az en tiztelend[o] [vram]nak az Be/zterrezy Býro [tu]laidon kezizh

2.

Aclj Simonnak, a csicsói körzet tisztartójának Rettegről, Gregor Timár besztercei bíróhoz írt levele

(Részlet, Blt. 1569. 11. sz.)

[...] kerem k[e]g[e]lme[t]et mint bizot Vramat, agion eg trombitat tordaig, mert ujarba nincs efele.

¹¹ Blt. 1568. 11. sz. s az 1. levél e közlésben.

¹² Blt. 1568. 65. és 66. Két terjedelmes német nyelvű levél.

¹³ Blt. 1582. 76., 77. sz. Két hosszú német nyelvű levél. Fényképmásolatukat lásd Benkő András: *Date privind prezenta unor instrumente și instrumentiști in viața orășului Bistrita din secolul XVI*, *Lucrări de muzicologie* 2/1956, 236–4.

¹⁴ Friedrich Blume, *Die Musik in Geschichte und Gegenwart*, Kassel—Basel—London—New York, VIII/1960, 184–5.

¹⁵ Blt. 1599. 33. sz., illetőleg a 7. levél e közlésben.

3.

Báthory István levele a beszercei bírónak

(Blt. 1570. 64. sz.)

Az mý zolgank Trombitas Jakab megjien oda, annya ott holt meg az k[e]g[elme]tek Varo/aban, kerem azert The k[e]g[elmedet]; mýnth Vramott Baratomott hogy amny marhaya az Annýatul maradt, k[e]g[elmed] ada/a meg ennek az mý Zolganknak, es I/ten mýnden lowayban thart/ya meg The k[e]g[elmedet]. Datum in [arce] nostra Somlyo [die] 21 Juný 1570

Stephanus Bathory de Somlyo

Címzés: Prudenti et Circumspecti Dno Judici ciui[fa]f[is] Best[er]ens[is] dno et amico nob[is] obferuan[dum]

4.

Pistaki Lukács levele Szabó beszercei bírónak

(Blt. 1579. 10. sz., a levél kelte: 1579. január 19. Részlet)

Kezconctemet es zolgalomatom irom k[e]g[elmed]nek mýnt býzot Wramnak, towaba valamý zanat thnaltattam volna oth bezerzen, negý lora walot. Meghis meg h zehgeottem az me/terekkel, Im be kwitem zolgamat, bala/t, hogy meg h k[ý]z[te]fe, hogy theorterteken awagý pýnteken thýak az lowakat kwídenek be es wgyan azon zanon hoznak ký az lantoft es wirginali/t. [...]

Lucas Piftakj

Címzés: Prudenti et Circum/pecto dno Vrbano Zabo Judici Bi[tr]it[is] et domino et vicino honoran[dum]

5.

Keresztury Kristóf levele Szamosújvárról, a beszercei bírónak

(Blt. 1596. 4. sz.)

Az Vri/ten k[e]g[elmed]nek ez vý eztendeoben mýnden ýo zerenches ýokat adgion. Ew fel/egenek az napokban, kýkertt mu/fikosokat akar ew fel/egye ýde Výwarba hozatni. Hogy penigh affele mu/ýkuft dichýnek ew fel/egenek az k[e]g[elmed]tek Varo/aban, azt azert az mu/fikuft mýnden ke/edelem nelkwí kúlgie [!] ýde k[e]g[elmed]tek, az ew fel/egenek akarattýa zerýnt, hogy penteken ez ýeueon mýnden okuetlen ýtt legien, kýbe k[e]g[elmed] kedwes dologot chelekzyk. I/ten tarcha k[e]g[elmed]det ýo egef/egben. Ex arce Výuar die 6 January 1596.

(domine) V[ost]re Amicis beneuolus
Christophorus Keresztury
de Zent Benedek

Címzés: elmosódott, olvashatatlan.

6.

? Boldizsár és ? András levele

(1596. jún. 22., Blt. 1596. 66. sz., részlet)

[...] Sipo/ Janos panazkodik hogy kefgelmedtek Ryhaýatt meg h [ne]m atta. kefgelmedteket kereti hogy kefgelmedtek kwíden meg h Rwhaýatt, mertt mind eýel nappal az eo maga Rwhaýaba heuer az [a]torban [...] Kelt Temeswar alatt, az pw[n]kco/t utan walo harmadik [zo]mbaton Anno 1596 [...] io Akaro Zolgai [?] Andras [?] Boldi/ar

7.

Veres György levele Somkerékről, Budaki János beszercei főbírónak

(Blt. 1599. 33. sz.)

Zolgalomatot ayanlom kefgelmed[ne]k mint bizodalmas wramnak. Algia meg h I/ten kefgelmedet minden ioufiat. Ebbeol kelletik kefgelmed[ne]k wram irnom, hogý im az wram hegedw/et, Gergelyt egi leuellel be kwitem kefgelmedhez illien dologbol, hogy az ezelwt ualo údeokben egi Zigan eólte uolt meg h Zerený ferinek egi Jobbagiat, az mikor az az dolog ejet, ez az wram hegedw/sets ot uolt Gergely, ki mikor az Zerený ferinek Jobbagiat otalmazna, eo is jebbe ejet wgan az Zigan-tol. Az mint halliuk, penig halliuk besterben igen wrafran iar az az Zigan. Ke- g[elmed]det kerem azert mint bizodalmas zomzed wramat, hogy kefgelmed az Zigan uaydat hia/usa be es paranzollia meg h kefgelmed neki, hogy az Zigant hia be kefgelmed eleibe es tart/sa meg h kefgelmed, touabba ualo zolgalomatot izennie megis kefgelmed, had kwígiem emberemet be, mert egieb [ok] meg h zerew dol- gaimis uolnanak uelle, mert egiebwt [ohol] meg h [ne]m kaphattiuk. Isten tartsa es elte/se kefgelmedet [ok] io eztendeig. Somkereken 3 die Maý 99

kefgelmed[ne]k io akaro zo[m]zedgia
Nemegye veres G[ó]rgi

Címzés: Ada/sek Besterezen az bezwletes Budaki Janosnak, bestercej feó bironak, Nekem bizodalmas wramnak, zomzedomnak kezeben ez leuel.

BENKÓ ANDRÁS

FELSŐRÁKOS HELYNEVEI

Felsőrákos község területe a baróti medence keleti részén, a Persányi hegyek lábánál terül el; majdnem fele sík terület s a Kormos patakától nyugati irányban fekszik, a másik része dombos-hegyes vidék, sok erdővel, legelővel és kaszálóval.

A falu neve 1421-ben szerepel először *Racus Superioris* néven. E település egyébként sohasem tartozott a székely székekhez, Felső-Fehér megye részét képezte.

A legenda szerint az ősi falu a mai községháza körül létesült sátortelepülés volt, és már a XII. században fennállt, eredeti neve *Sátoros-Rákos*. Későbbi időkben valószínűleg erődített helyé változott, mivel a falu déli végénél egy lankás oldalt *Várhegynek*, a fentebb lévő szantót *Baktrárnak* nevezik. A vár nyomai már eltűntek, de meglévő erődítési nyomokat találunk *Rika vára* nevű sziklás hegyen, valamint település nyomait fedezhetjük fel a *Vécer* nevű szántóföldön. A falu területén Alsórákos felől jövet áthalad a *Kakasaráza*, erődített sánc vonala és a vargyasi határ irányában hagyja el a község határát.

A jelenkori helynévanyagot 1976 nyarán gyűjtöttem. A nyelvjárási fonetikai hangsajátosságokat nem jelzem.

A történeti helynévadatok egyrészét az Unitárius egyház helyi levéltárából írtam ki, és (UI) jelöléssel jelzem, a nemjelzett adatok Szabó T. Attila professzor levéltári gyűjtése. Mind neki, mind Fekete Dezső unitárius lelkésznek, valamint a jelenkori helynevek adatközlőinek, Gál László bányamesternek (56 éves), Pál B. Miklós (70 éves), Szolga Miklós (73 éves) és Gáspár Gyula (70 éves) földművesek- nek ezúton mondok köszönetet.

A belterület helynevei

+1822: Alszeg, Alszegi Biró Péter (a mai Hammas utca alsó része) (UI); 1. *Cin- terem* (a templom udvara), 1789: *Czinterem* (UI); 2. *Domb* (a község közepe a templommal), 1822: *Dombi Biró János* (UI); 3. *Dörgő* (kis patak); +1827: *Falunak alsóvége* (UI); +1827: *Falu felső vége* (UI); 4. *Fésszeg* (falurész); 5. *Füredő* (bor-